
УДК 78.2У

Оксана Грабовська

МАЛОВІДОМІ ТВОРИ ЛЬВІВСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЬВОВА XIX СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються маловідомі твори львівських композиторів XIX століття, зокрема Кароля Ліпінського, Франца Ксавера Вольванга Моцарта, Алоїза Ліпінського та Станіслава Нев'ядомського. Наголошується на виконавській та дидактичній цінності творів з огляду використання їх у сучасному навчальному репертуарі.

Ключові слова: *композитори, фортепіанні та вокально-інструментальні твори, салонна музика.*

Світське музикування у Львові на початку XIX століття відрізняється значним розвитком найрізноманітніших форм камерного музикування як сольного, так і ансамблевого. „Приблизно до середини XIX ст. поняття „камерна музика” означало домашнє музикування, яке переважно виконувалось в невеликих салонах або невеликих домашніх гуртках... Вже наприкінці XVIII століття камерна музика вийшла на велику концертну сцену, але назва її збереглася”

[1, с. 2]. Відбувається значне поживлення музично-концертного життя. Цьому сприяли кілька суспільно-історичних чинників. І перш за все – це входження Галичини до складу австрійської імперії Габсбургів внаслідок трьох переділів Польщі. У місті з'явилися польський і німецький театри, влаштувалися вечори камерної вокально-інструментальної музики в рамках так званих «аристократичних салонів» в середовищі львівської знаті. Особливо яскраво проходили карнавальні свята, які приваблювали до міста іменитих і менш знайомих музикантів з Європи. Українська культура в цей період була сконцентрована в церковних колах, а національне відродження розпочнеться пізніше – у XIX столітті.

Загалом же культурні традиції Галичини розвивалися на перехресті Сходу і Заходу Європи, зусиллями багатонаціонального середовища – автохтонних українців (русинів), поляків, новоприбулих австрійців, а також чехів, вірмен, євреїв, представників інших народів. Не завжди мистецькі процеси різних національностей перетиналися між собою, адже кожна плекала свої традиції, та у той чи інший спосіб вони взаємодоповнювали загальну картину мистецького життя Львова. Інтенсивна мистецька діяльність сприяла активному становленню і розвитку музичної культури у Львові і складала підвалини для створення багатьох жанрів фортепіанної музики місцевих авторів, насамперед, популярних мініатюр (мазурки, полонези, пісні).

Саме тому предметом нашої розвідки є репертуар XIX століття. Необхідність дослідження творів є актуальним з огляду на їх практичне застосування у навчальному процесі, ознайомлення з маловідомою спадщиною львівських композиторів широкого кола виконавців, викладачів та студентів музичних навчальних закладів.

Джерелом для дослідження слугували твори Кароля Ліпінського, Франца Ксавера Вольванга Моцарта, Алоїза Ліпінського та Станіслава Нев'ядомського, надруковані або доступні в рукописах, які зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, Національній бібліотеці Польщі у Варшаві. Метою статті є актуалізація маловідомих творів композиторів XIX століття.

З іменем **Кароля Ліпінського** пов'язані декілька важливих фактів, завдяки яким ім'я митця вписано в історію музичного мистецтва Галичини, а майже сорокалітнє перебування у Львові Кароля Ліпінського (1799–1839), концертна, композиторська та диригентська діяльність отримали світовий резонанс. Українці завдячують Каролу Ліпінському насамперед тим, що він перший із галицьких композиторів звернувся до української пісні і використав у своїх численних

композиціях, з якими успішно виступав у багатьох країнах світу, сперечаючись за пальму першості із Ніколо Паганіні. Відомо, що 1833(34) року вийшла збірка упорядкована Вацлавом Залеським та Каролем Ліпінським «Пісні польські та руські люду галицького» для голосу і фортепіано. З іменем митця пов'язаний ще один красномовний факт: 5 грудня 1826 року у 35-ту річницю смерті В. А. Моцарта було виконано, під керівництвом К. Ліпінського як диригента, знаменитий «Реквієм» у катедрі св. Юра, що стало подією велетенського значення, про яку писали тогочасні газети Європи, про концерт зі Львова повідомляв Людвігу ван Бетховену його товариш львівський скрипаль Ігнац Шуппанціг. Диригентську діяльність Кароль Ліпінський розпочав саме у Львові, тут він диригував своїми співограмами, симфонічними творами – дев'ятнадцятирічного його запросили «директором оркестру» Львівського німецько-польського театру (1809 по 1814 рр.)

Та багато відомостей про середовище в якому виріс митець, його сім'ю, творчість, про історію існування фонду дружини Регіни та Кароля Ліпінського для обдарованих студентів тощо, є ще мало вивченими із-за недоступності архівів у радянський період. Щоправда важливі і цікаві факти відкриває дослідження Романа Горака «Кароль Ліпінський, його збірка і фонд» за матеріалами Центрального державного історичного архіву України у Львові. Творчу спадщину К. Ліпінського також досліджували у Львові Д. Колбін, І. Пилатюк, Л. Кияновська. Серед дослідників з Західної Європи Дж. Райс, Дж. Ханс, Г. Фінк, С. Томашек, В. Васілевський. Існує документальний фільм «І я художник» (2000 року) Тернопільської студії «Вісь» про Кароля Ліпінського з коментарями дослідника творчості митця, професора Д. Колбіна (режисер О. Віра (Грабовська)).

До невідомих творів належить і Патетичний полонез для фортепіано Кароля Ліпінського. Немає інформації коли він вперше прозвучав. Музикознавці не звертались до цього твору, немає інформації про його виконання, тим більше у Львові. Лише ноти видані у Відні на спеціальне замовлення мадмуазель Леопольдін ді Марінскі, які сьогодні знаходяться у *Biblioteka Narodowa* (Національній бібліотеці) Польщі у Варшаві. Патетичний полонез для фортепіано викладено у тому ж вимірі високого художнього звучання, без жодного полегшення, що і скрипкова музика композитора. Несправедливо оминати твір увагою, адже він безперечно цікавий, художньо цінний, має ряд піаністичних завдань, є багаторівневим щодо змісту.

Окреслимо певні риси таких понять як полонез і патетичність у романтичному мистецтві взагалі та у творчості Кароля Ліпінського зокрема. Відзначимо, що танцювальний жанр «Патетичного полонезу» для композитора був лише формою, він експериментував із засобами виразності, запропонував гнучкий і вільний виклад мелодичної лінії з характерними різкими змінами настроїв. У Патетичному полонезі є всі ознаки полонезів романтичної доби – яскраво виражений віртуозний виклад, багатство фактури, в якій різнобічно представлена витончена філігранна орнаментика і повнозвучна бра-вурна техніка. Загальний світло-життєрадісний тон музики визначається з перших же тактів пісенно-танцювальною мелодією, що становить основу головної теми танцю. Пасажі і фігурації природно вливаються в мелодію, часто звучать як багато орнаментовані мелодії. Використовуються композитором і оспівування опорних звуків, перемінність ладів. Характерною особливістю творів Кароля Ліпінського є використання подвійних нот, акордів з помпезною манерою подачі, арпеджіо. Яскрава родзинка твору – співучість, мелодійна ширість, яка поєднуються з романтичною патетикою.

Саме патетику і експресію можна назвати серед основних ознак романтичного темпераменту. Це помітно у манері висловлювання, яка характеризується емоційною схвильованістю, натхненням у Патетичному полонезі. Ще одна важлива риса – імпровізаційність, як момент творення під впливом натхнення. Імпровізаційність вважалась у романтичну епоху художньою досконалістю, таїнством божественного походження. У патетичному полонезі феномен імпровізації полягає у вмілому підборі засобів виразності, прийомів розвитку. Це відбувається немов спонтанно, без попереднього обдумування (передається імпровізаційність як демонстрація віртуозних навичок композитора і скрипаля-виконавця Кароля Ліпінського, з раптовою, строкатою зміною настроїв). Відомо, що Кароль Ліпінський належав до числа видатних митців-імпровізаторів. Творчу фантазію надихали, звичайно, і численні музичні вечори, присвячені камерно-інструментальному музикуванню. А найбільш вдалі зразки були зафіксовані композитором.

Мауріцій Мохнацький написав рецензії на чотири концерта Кароля Ліпінського – виконавця. В одній з них критик зупинився на рисах скрипаля, які характеризують його, як істинного романтика: «В грі Ліпінського перш за все приваблюють увага до стилю виконання і інтонація, тобто якість звуку. Як в одному так і в другому

напрямку він є творцем абсолютно нового. В першому він відрізняється найвищою простотою і пишністю, манірність відсутня, у другому – красою, досі нечуваною, яка підкорює думки і почуття слухача своїми різними, поступово розвиваючими відтінками в кантилені, акордах і пасажах. До характерних рис стилю Ліпінського належать також барвистість, ясність і ліричний підйом, який можна було б назвати поетичним натхненням»[4, с. 461].

Франц Ксавер Моцарт приїхав у 1808 році до Львова ще зовсім молодим і провів тут 30 років життя. Він був автором перших помітних фортепіанних концертів у Галичині. Саме Франц Ксавер Моцарт заснував «Товариство святої Цецилії» (1826–1828 рр.). Якщо торкнутись його композиторської діяльності, то, за словами Л. Кияновської, «... у творчості Франца Ксавера Вольванга Моцарта, молодшого сина геніального мистця, так званого „львівського Моцарта”, помічаємо риси ранньої романтичної стилістики, незважаючи на збереження типово класичних норм структури і гармонії» [2, с. 128].

Цикл «Шість пісень для голосу і фортепіано» Франца Ксавера Моцарта цілком вписується у атмосферу Львова того часу. Композитор досить рішуче відходить від класичної стилістики, найповніше представлені у творчості його батька і втілює риси раннього романтизму. Поезія Саломона, яку використав у піснях Франц Ксавер Моцарт, надзвичайно емоційна і ніжна. У словах-роздумах – любов, віра, сумніви і печаль. Цикл присвячений Фрау Емілії Ехрьойдар.

У піснях яскраво виражене використання широкого спектру настроїв і відчуттів з емоційною манерою висловлювання притаманній романтичній добі, та класичних канонів з точки зору структури, гармонії і формотворчих принципів.

З ім'ям композитора **Алоїза Ліпінського**, який писав саме салонну музику, під час пошуків інформації про його творчість виникло більше запитань, ніж відповідей. У Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка і у бібліотеці Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка було оглянуто велику кількість видань різних років А. Ліпінського з присвятами – танці (мазурки, полонези, краков'яки, галопи, марші), пісні, створені на замовлення знатних осіб, більшість з них виданих саме у Львові. Здавалось знайти інформацію про композитора більше, ніж можливо. Але ні. З'ясувалось, що до великої родини Кароля Ліпінського композитор не має відношення. А у музичних словниках відсутня інформація про музиканта. Щоправда, на Личакові таки віднайшовся гробівець і

запис польською: «Львівський композитор пісень і танців. Серед яких полонез „З глибин душі”, мазурки „Серед життя і веселощів”». Звідти й інформація про роки життя – 1841–1887. Однією з прикмет індивідуальності композитора є природність фразування: зовнішня простота, ясність концепції. Твори А. Ліпінського багаті за художнім змістом, втілені у яскравих образах і компактних формах, не є технічно складні і досить зручні для виконання. До того ж присвяти відкривають цікаві історії Львова XVIII століття.

Так, у бібліотеці Стефаника зберігається цикл танців, кожен з яких присвячений відомим особам: Станіславу Монюшку (білорусько-польському композитору, диригенту, музикознавцю, автору опери «Галька»). Мазурка «Фаворитка» присвячена львівському капельмейстерові пану Оттонові Ванісеку, а Полька «Комельфо» (з фр. – *гарний тон*) написана для капельмейстера міського театру Антоніума Розенкранца. Галоп «А ргрос» (з фр. – *до речі*) присвячено Миколаю Зублікевичу (1823–1887) – політику і юристу українського походження, родом із Старого Самбора, який виконував обов'язки президента (мера) Кракова, був послом (депутатом) крайового Галицького Сейму у Львові. Франц-Йозеф надав Миколаю Зублікевичу титул графа. Політик завжди підкреслював своє українське походження. Перебуваючи на посаді маршалка (голови) Галицького Сейму у Львові, Зублікевич підтримав створення першого українського театру в місті.

Цікавим для виконавців буде і «Марш з пісень русинських», посвята також Миколаю Зублікевичу (на Карнавальному нотному альбомі вказана посада крайового маршалка (голови) Миколая Зублікевича). Епіграфом до маршу є українське прислів'я – «Говори до гори, а гора горою». До альбому входять 6 п'єс, серед яких полонез «Привітання», мазурка «Не турбуйтеся», коломийка «Най буде як бувало», вальс «Мрії на балу», кадрили «Бліде світло» тощо.

У мистецькому відділі Наукової бібліотеки В. Стефаника зберігається цикл, присвячений представницям прекрасної статі: «О люба! Що ви хочете більше?». Сюди входять танці: «Розчарування», «Подольянка», «Краков'як», «О люба! Що ви хочете більше?» та інші.

Під заголовком «Від бідності – гора віри» видано мазурку з присвятою крайовому адвокату Марцелему Дзобінському (до циклу входять коломийка, думка, кадрили, полонез, полька).

В архівах наукової бібліотеки Стефаника зберігається згаданий у записах на Личакові твір – мазурка «Серед життя і веселощів». Танець входить у цикл присвячений Болеславу Августіновичу – директору львівського театру.

У 1884 році для превелебного отця Норберта Голічовського, представника отців бернардинців у провінції (Львові), на пам'ять про 400-літню річницю Святого Яна з Дуклі (1414–1484), Алойзою Ліпінським створено дві пісні. Одна з них «Пісня на честь благословенного Яна з Дуклі» є саме словами благословення покровителя міста Львова: «...Його забрала служба небесна королівська, тому що вказала мати Ісусова в юдолі слізній, а тепер в радості на небесах сповна він користується вічністю...». Або: «...Щасливий Ти Львове – таким даром, скарбом від Бога, захистом покровителя...». Цим покровителем у XVII столітті був Св. Ян (Іван) з Дуклі, чернець (бернардинець), перший канонізований католицький святий. 1739 року папа Климент XII оголосив його патроном Польщі, Литви і Русі. У 1997 році папа Іоанн Павло II у Коросно здійснив акт канонізації, який було розпочато ще 1948 року. Останніх 14 років життя чернець проживав в монастирі. Помер у Львові і був похований у дворі монастиря бернардинів (сьогодні двір Андріївської церкви). Біля входу у церкву досі височіє колона – магнати Жевуські виділили кошти на спорудження колони навпроти церкви св. Андрія у Львові з фігурою святого. Щоправда у 1950-х роках (у радянські часи) фігуру св. Яна з Дуклі знищили.

Переглянувши велику кількість нотовидань Алойзи Ліпінського, можна впевнено констатувати: творчість митця має свою індивідуальну парадигму, розкривається історичними знахідками для виконавців, є незвіданим матеріалом для вивчення мистецтвознавцями.

Діяльність митців Львова активно висвітлювалась у місцевій пресі, в якій знаходимо численні згадки про музично-виконавську і композиторську діяльність. Так, у «Газеті Львівській» за 14 січня 1892 року, у літературно-артистичних нотатках є повідомлення про вихід збірки **Святослава Нев'ядомського** «Пісні люду руського» у Львові, видавництва Губріновича і Шмідта: «У опрацюванні Нев'ядомського пісні люду руського світять, як діаманти в оправі правдивого майстра. Перш за все захоплення викликає глибока інтуїція у розумінні шумок і думок. Хто чув мелодію таких думок „Ох я невдячний“, „Козак коня напував“, „У сусіда хата біла“ – хто чув той звук як у повні груди парубків і дівчат множиться гучне відлуння по широкому українському степу – знає, що звук той виникає з вимог музичних і фортепіанних, як того іноді вимагає поезія. Вражає те, що взяв (С. Нев'ядомський) на себе – треба бути не тільки професійним музикантом, але й поетом, щоб передати це у всій повноті» [3].

Інформації про згаданий у «Газеті Львівській» цикл «Пісні люду руського» обмаль, не зустрічаємо згадок про нього й у біографічних даних про творчість композитора у різних виданнях. Цикл є вдячним матеріалом для розвитку емоційної сфери молодих виконавців, для набуття й втілення ними широких можливостей творчо-інтерпретаторських навиків, він яскраво розкрився барвистими українськими картинками-піснями, поліобразністю (віртуозні та ліричні п'єси з багатим змістовно-образним наповненням). Використовуючи в основі фортепіанного циклу український народний мелос, композитор розширив жанровий діапазон, створивши різнохарактерні п'єси від легких обробок народних пісень до віртуозних п'єс концертного характеру. Мініатюри зручні для виконання, хоч перед піаністом постають різноспрямовані технічні завдання, цикл приваблює багатством звукових фарб та безсумнівною стилістичною витонченістю. З одної сторони, композитор тяжіє до строгості, стриманості емоцій, разом з тим у кожній мініатюрі присутній природній темперамент, національні український колорит. Фольклорно-національним характером твору зумовлений і вибір принципу розвитку, особливостей ритміки та ладовості. Цикл «Пісні люду руського» несправедливо забутий, адже є безперечно одним з найяскравіших взірців творчості львівських композиторів.

Станіслав Нев'ядомський навчався під керівництвом Кароля Мікулі та Францішека Сломковського у львівській Консерваторії Галицького музичного товариства. Продовжував навчання у Відні, Лейпцигу. В Італії у Франческо Ламперті навчався методиці викладання хорового співу. Повернувшись до Львова, працював художнім керівником у театрі Скарбека, пізніше входив до комісії, що здійснювала художній нагляд за діяльністю театру. Був дописувачем (музичні огляди та рецензії) у львівських газетах («Gazeta Lwowska» і «Dziennik Polski»). У роки Першої світової війни С. Нев'ядомський у Відні керував філією Львівської консерваторії, яку організували для біженців, та польським церковним мішаним хором. Після повернення до Львова в 1918 році він став керівником опери у Міському театрі, 1919 року Станіслав Нев'ядомський переїхав на постійне проживання до Варшави, де в Державній консерваторії до 1927 року викладав естетику, історію музики та інструментознавство, пізніше був у числі засновників Інституту Фридерика Шопена. Так склалося, що помер у львівському санаторії «Salus» і похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Підсумовуючи, відзначимо що у процесі написання статті були виявлені маловідомі факти біографічних даних композиторів, інформації з історії написання музичних творів Кароля Ліпінського, Франца Ксавера Вольфганга Моцарта, Алоїза Ліпінського та Станіслава Нев'ядомського.

Оксана Грабовская. *Малоизвестные произведения львовских композиторов XIX столетия.* В статье рассматриваются малоизвестные произведения львовских композиторов XIX столетия, в частности Кароля Липинского, Франца Ксавера Вольфганга Моцарта, Алоиза Липинского и Станислава Невядомского. Отмечается исполнительская и дидактическая ценность произведений, учитывая использование их в современном учебном репертуаре.

Ключевые слова: композиторы, фортепианные и вокально-инструментальные произведения, салонная музыка.

Oksana Hrabovska. *Little-known works of Lviv composers in the context of the Lviv musical culture of the 19th century.* The article deals with the little-known works of Lviv composers of the 18th century, including Karol Lipinski, Franz Xaver, Wolfgang Mozart, Alois Lipinski and Stanislav Neviadomskyi. Considering using these works in modern educational repertoire the article emphasizes performing and didactic value of them.

Keywords: composers, piano and vocal and instrumental pieces, salon music.

Література

1. Зінкевич О. С. Камерна музика: На допомогу лектору // Т-во «Знання» УРСР. Нук.-метод. Рада по пропаг. музики і мистецтва./ О.Зінкевич – К., 1967. – 17 с.
 2. Кияновська Л. Франц Ксавер Вольфганг Моцарт і Львів // Ї. – Ч. 29: Геній місця. / Л.Кияновська – Львів, 2003. – С. 128–132.
 3. Gazeta Lwowska. «Piesni ludu ruskiego», № 9 – 14 січня – 1892.
 4. Jarocinski S. Maurycy Mochnacki jako krytyk muzyczny // «Studia Muzykologiczne», t. III / S. Jarocinski – 1954, – С. 451.
-